

STAROHRVATSKI NALAZI I UVIDI VATROSLAVA JAGIĆA

Prilog je usredotočen na znanstvene nalaze i uvide Vatroslava Jagića u njegovim formativnim godinama, dok je živio i radio u Zagrebu, prije odlaska u Odesu, kada je ponajviše bio zaokupljen hrvatskom književnošću i jezikom. Najviše se raspravlja o dosezima njegovih *Primjera starohrvatskoga jezika*, u kojima pokazuje tekstološke vještine, širinu i dubinu uvida u istraživačku građu. Osim toga, komentiraju se u prilogu još dva njegova rada: *Iz prošlosti hrvatskoga jezika* i *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, koji su i u spoznajnom i metodološkom okviru bili novost u hrvatskoj filologiji, a pokazuju Jagićevu sposobnost da sintetski prikaže pojavnosti vezane uz jezik i književnost starijih razdoblja.

Ključne riječi: Vatroslav Jagić; starohrvatski jezik; srednjovjekovlje; povijest hrvatskoga jezika.

1. UVOD

Golem doprinos Vatroslava Jagića slavistici ne treba danas opravdavati jer samo pogled na popis brojnih njegovih objavljenih radova i knjiga raznolikih filoloških tema te priređenih starih slavenskih tekstova svakog bi ostavio bez daha. Čak bi se moglo reći da ni niz znanstvenih skupova ne bi bio dostatan da se rasvijetli sve ono čime se Jagić bavio i koje je zaključke u njima dohvatio. U ovom prilogu usredotočit ćemo se na njegove nalaze i uvide o starohrvatskom jeziku, do kojih je došao zarna u svojoj karijeri, u prvom razdoblju svojega djelovanja (1861. – 1870.), kada se u Zagreb vratio iz Beča sa studija klasične filologije (slavistička predavanja slušao je kod Franza Miklošiča) i radio kao profesor na Klasičnoj gimnaziji, pokrenuo važan

časopis *Književnik* (1863.) s F. Račkim i J. Torbarom te objavljivao svoje prve važne radove. To su one formativne Jagićeve godine, njegovo zagrebačko radno desetljeće, koje završava počastima (postao je pravim članom JAZU 1869., doktorirao je u Leipzigu 1871.) i razočarenjima (otpušten je iz državne službe 1870.) te kada mu se otvaraju nove prilike (izabran je za profesora slavistike u Odesi). Za te zagrebačke godine Vatroslava Jagića J. Bratulić kaže: "Zagrebačke godine plodno su razdoblje pripremanja, akribije i discipline slavenskoga tekstologa – Vatroslava Jagića".¹ Ovdje ćemo se ograničiti ipak na Jagićeve zaključke o starijoj povijesti hrvatskoga jezika te srednjovjekovnoj pismenosti i književnosti. O Jagićevu bavljenju srednjovjekovnom hrvatskom književnošću Kolumbić je zaključio: "Što se tiče Jagićeva sveukupnog prinosa proučavanju srednjovjekovne epohe hrvatske književnosti, on je bogat i raznolik, od kritičkog izdavanja tekstova do sintetskih radova. Posebno treba istaknuti njegov smisao da i u nekima od najranijih spomenika hrvatske pismenosti i književnosti zapazi neke literarne i pjesničke vrijednosti, da razlikuje suhoparnu prozu od one koja u sebi krije neke emotivne, dramske i estetske osobitosti. Sve te Jagićeve crte treba istaknuti i zato što je on takva zapažanja iznosio u vrijeme kad je sam obavljao i mnoge poslove predradnji (pronalaženje i proučavanje rukopisa, objavljivanje tekstova itd.). A što je još potrebnije naglasiti, te je osobitosti izgrađena literarnog povjesničara Jagić pokazivao u doba kad se obrađivanje književnosti svodilo uglavnom na nizanje biografskih i bibliografskih podataka".²

2. RASPRAVA

Po narudžbi visoke dvorske kancelarije Jagić piše i tiska dvosvezačnu knjigu *Primjeri starohrvatskoga jezika* (1864. i 1866.) "za sedmi i osmi gimnazijalni razred", kojoj je cilj bio prikazati razvoj hrvatskoga jezika. U prvom svesku bavi se staroslavenskim, a u drugom svesku starohrvatskim tekstovima i jezikom. Pripremni poslovi za tu knjigu otpočeli su dvije godine ranije, a o tom svjedoči pismo Franje Račkoga upućeno Jagiću (9. 12. 1862.),³ u kojem mu on odgovara na neke ranije upite u vezi s tom planiranom knjigom. Rački se osvrće u pismu na naslov i podnaslov knjige, daje mu nekoliko važnih napomena o jeziku isprava i pozitivno ocjenjuje "osnovu" čitanke, obećava mu nabaviti ili pomoći u nabavi nekih tekstova i nudi

¹ Josip BRATULIĆ, "Jagićeve zagrebačke godine", *Jagićev zbornik*, ur. Ivo FRANGEŠ, Aleksandar FLAKER, Riccardo PICCHIO, Nullo MINISSI, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., 45.

² Nikica KOLUMBIĆ, "Jagićevo proučavanje hrvatske srednjovjekovne književnosti" *Croatica*, 26/27/28, Zagreb, 1987., 95.

³ Alojz JEMBRIH, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine pohranjene u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, 2022.

svoju pomoć, čak se nudi da pročita tekst prije nego što ga preda u tisak.

U prvom svesku, nakon uvoda o slavenskim jezicima i ćirilometodskoj tradiciji, Jagić piše o slavenskom jeziku 9. i 10. stoljeća i tvrdi da se ne može znati kakav je on bio od 10. do 12. stoljeća jer jezičnih spomenika nema (tada još nisu bili poznati neki epigrafski spomenici koje datiramo i prije 12. stoljeća), ali da se može doznati ipak nešto ako se uzimaju u obzir tragovi hrvatskoga iz jezično "mješovitih" spomenika, odnosno može se u njima razabrati "što nije slovensko, nego domaće".⁴ Pritom navodi hrvatski nastavak *-oga* iz vrela koji potječe iz 12. stoljeća, o kojem piše kao jasnom tragu i potvrdi hrvatskoga iz onoga doba. Potom spominje hrvatska imena iz latinskih listina hrvatskih kraljeva kao jedan od važnih jezičnih svjedočanstava hrvatskoga jezika koji "izpunjuju ipak prošlih vekovah prazninu"⁵ i piše kako su među njima potvrđena osobna imena i imena mjesta te da "samo treba na um uzeti, da tudjemu uhu domaće reči čudnovato zvone, da je latinsko pismo za organizam našega jezika bez prikroja sasvim nedostatno, i napokon da istih ovih rečih kritičkoga izdanja jošter neimamo".⁶ Jagić razlikuje dvije vrste spomenika "mješovita jezika": one koji su uglavnom "slovenski" (tj. crkvenskoslavenski), „a samo je recenzija ili prijepis udešen naravi hrvatskoj“ i one u kojima je "pretežna strana narječja domaćega, a manje imade tragovah slovénštini",⁷ te da su prvoj skupini tekstova crkveni, a u drugoj tekstovi svjetovnoga sadržaja. Uz drugu skupinu tekstova napominje: "Napokon iz ovih spomenikah ulazimo najprije u trag nekojim razlikam dialektičnim, iz kojih ćemo se danas sutra mnogo naučiti, naročito, da se neda opravdati ono umovanje nekih ljudi, kao da je sama čakavština hrvatska, a sve drugo serbsko".⁸ Taj komentar podsjeća mnogo na stav Račkoga iz već spomenutoga pisma koje je on napisao Jagiću, u kojem kazuje da su stari hrvatski tekstovi pisani većinom čakavski, ali čakavski nije stari hrvatski jezik i jedino narječje te da čakavci nisu jedini Hrvati i spominje Karadžićevo i Daničićevo mišljenje da su samo čakavci Hrvati. Po svemu sudeći, Rački je pomagao Jagiću raskrčiti putove u građi, pa tako i misli, da bi došao do svih tih britkih, razrađenih i utemeljenih tvrdnji te opisa s jasnim distinkcijama koje vrijede i danas, a za to je trebao golem trud u ono vrijeme kada u hrvatskoj filologiji takvi jasni i argumentirani nalazi i uvidi u građu najstarijih jezičnih potvrda hrvatskoga jezika još nisu postojali.

⁴ Vatroslav JAGIĆ, *Primeri starohrvatskoga jezika iz glagolskih i ćirilskih književnih starinah sastavljeni za sedmi i osmi gimnazijski razred*, Dio I, Zagreb, 1864., 12.

⁵ Isto, 12-13.

⁶ Isto.

⁷ Isto, 13.

⁸ Isto, 14.

U drugom svesku svoje hrestomatije govori da su Hrvati i Srbi govorili već u 9. stoljeću "svojim posebnim narječjem, koje se razlikovaše od crkvene slovjenštine", ali da se ti idiomi nisu puno razlikovali i da su se u dodiru počeli miješati. O dvije krajnje točke, crkvenoslavenskoj i narodnoj hrvatskoj u jezičnoj uporabi tekstova mješovite književnosti i u pogledu sadržaja i jezika i uz to kaže da je to "verna slika našega duševnoga života od IX. do XV. stoljeća".⁹ Jagić ne dvoji da je glagoljica prvo, a ćirilica drugo slavensko pismo. U toj drugoj knjizi u posebnim poglavljima opisuje *glagoljsku* i *ćiriličku* književnost, a ta potonja mahom se odnosi na srpsku. Glagoljsku književnost dijeli u tri faze, naziva ih "dobom borbe" (9.-12. st.), "dobom užitka i napretka" (kraj 12. – kraj 15. st.) i "dobom polagane propasti". Svaku od tih faza opisuje i ističe im najvažnije kulturne, jezične i povijesne trenutke. Posebno naglašava važnost druge faze, pa glagoljaštvo iz toga razdoblja smatra nositeljem pismenosti i književnosti Hrvata. Opširno opisuje listine, zakone, životopise, kronike, a potom i tiskane knjige. U toj Jagićevoj hrestomatiji tekstovi su za ono doba dobro kritički opremljeni jer su u podrupku knjige obilno komentirani jezični podatci, bilo da je riječ o nekom kroatizmu, bilo da se razmatra mogućnost prijevoda s nekog izvora, bilo da je riječ o nekoj fonološko-gramatičkoj karakteristici koju je trebalo pojasniti, pa se doista može reći da su gimnazijalci onoga doba, i ne samo oni, dobili važan priručnik koji im je na jednom mjestu pružao uvod u povijest hrvatske pismenosti i književnosti srednjega vijeka, predloške na raznim pismima i komentare koji su pomagali da se shvati tekst i jezik iz srednjega vijeka. S obzirom na to da ta Jagićeva hrestomatija nastaje prije *Starina* i *Starih pisaca hrvatskih*, ona anticipira i afirmira kritički pristup građi prije spomenutih Akademijinih edicija.

Iste godine kada je objavljen prvi svezak *Primjera* Jagić je napisao za "Književnik" (1864.) opsežnu raspravu *Iz prošlosti hrvatskoga jezika*. U toj sintetskoj raspravi, pisanoj jasnim jezikom i sistematično, uspijeva pregledno objasniti podjednako i bitne detalje u razvoju fonema i navesti najstarije hrvatske potvrđene riječi te uočiti glavne tendencije razvoja jezika s osjećajem da se taj jezik razvija u sklopu određenih kulturnih i političkih okolnosti. Za takav uvid, kao što i bilješke pokazuju, iščitao je svu relevantnu literaturu onoga vremena i iskoristio ju za pisanje toga rada. Opis razvoja dan je po kronološkom principu: od dolaska Hrvata do konca 12. stoljeća, od konca 12., do početka prave književnosti u Dalmaciji (koncem 15. vijeka), vijek svjetovnih spomenika, od početka književnosti u Dalmaciji do druge polovice 18. stoljeća (vijek borbe; pobjeda štokavštine) te u završnom dijelu članka opisuje buđenje na istoku, odnosno pobjedu narodnoga govora prema crkvenoj slovjenštini i djelovanje dvaju bitnih aktera Dositeja Obradovića i Vuka Karadžića.

⁹ Vatroslav JAGIĆ, *Primjere starohrvatskoga jezika iz glagolskih i ćirilskih književnih starina sastavljeni za sedmi i osmi gimnazijski razred*, Dio II, Zagreb, 1866., XI.

¹⁰ Isto, XII.

Ovom studijom Jagić je do prve polovice 60-ih godina objavio i pokazao ukupnu povijest hrvatskoga jezika, njezin odnos ili veze s razvojem srpskoga jezika, objavio i kritički opremio ulomke najstarijih pisanih tekstova. I u *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*,¹¹ u kojoj opisuje tragove pismenosti i književnosti do 14. stoljeća, komentira, ponekad i vrlo obilno, određene riječi, konstrukcije, jezične slojeve i originalnost tekstova, osvrće se osobito na važnost pravnih tekstova i u njima prepoznaje odjeke usmene književnosti.

2. ZAKLJUČAK

Jagić je do svojega odlaska iz Zagreba, u prvom desetljeću svoje karijere, ušao duboko u istraživačku građu i kompetentno opisao čitavu povijest hrvatskoga jezika te kritički priredio reprezentativne ulomke najstarijih hrvatskih tekstova. Malo što se od toga što je napisao u tim radovima ne bi se moglo poduprijeti i danas. Otkrio je i prikupio pomnim čitanjem građe rasute nalaze o povijesti hrvatskoga jezika i spojio ih u jednu cjelinu, stvorio je tako uvid koji mu je omogućio da sklopi jedinstvenu sliku o hrvatskoj jezičnoj povijesti u svojim prvi radovima. U kasnijim desetljećima nije se istim intenzitetom mogao baviti poviješću hrvatskoga jezika i književnosti, ali zasigurno su mu ti rani uvidi bili temeljem za njegovu svestranu slavističku karijeru. A ono što je Jagić stigao samo naslutiti, pa je naznačio samo putove daljnjih pomnijih istraživanja, razrađivale su i opisivale kasnije generacije hrvatskih filologa.

BIBLIOGRAFIJA

- 1/ Josip BRATULIĆ, "Jagićeve zagrebačke godine", Jagićev zbornik, ur. Ivo FRANGEŠ, Aleksandar FLAKER, Riccardo PICCHIO, Nullo MINISSI, Zavod za znanost o književnosti Zagreb, 1986.
- 2/ Vatroslav JAGIĆ, *Primjeri starohrvatskoga jezika iz glagolskih i ćirilskih književnih starinah sastavljeni za sedmi i osmi gimnazijski razred*, Zagreb, dio I. 1864, dio II. 1866.
- 3/ Vatroslav JAGIĆ, "Iz prošlosti hrvatskoga jezika (Književnik, 1864)", *Izabrani kraći spisi*, ur. i članke sa stranih jezika preveo Mihovil KOMBOL, Matica hrvatska, Zagreb, 1948, 19-98.

¹¹ Vatroslav JAGIĆ, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga, Knjiga prva: Staro doba, od sedmoga do konca četrnaestoga vieka*, Štamparija Dragutina Albrecha, Zagreb, 1867.

- 4/ Vatroslav JAGIĆ, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga, Knjiga prva: Staro doba, od sedmoga do konca četrnaestoga vieka*, Štamparija Dragutina Albrecha, Zagreb, 1867.
- 5/ Alojz JEMBRIH, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine pohranjene u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, 2022.
- 6/ Nikica KOLUMBIĆ, "Jagićevo proučavanje hrvatske srednjovjekovne književnosti", *Croatica*, 26/27/28, Zagreb, 1987, 81-95.

SUMMARY

THE OLD CROATIAN FINDINGS AND INSIGHT OF VATROSLAV JAGIĆ

This paper focuses on the scientific findings and insight of Vatroslav Jagić in his formative years, when he lived and worked in Zagreb prior to leaving to Odessa, when he was most involved in the study of Croatian language and literature. The majority of discussion is devoted to his *Priměri starohèrvatskoga jezika*, in which he shows his textological skills and the breadth and depth of his insight into the subject of his research. Two more of his works are also discussed: *Iz prošlosti hrvatskoga jezika* and *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, whose insight and methodology were a novelty in Croatian philology at the time, and which display Jagić's ability to expound upon phenomena tied to languages and literature from older periods.

Key Words: Vatroslav Jagić; Old Croatian; Middle Ages; povijest hrvatskoga jezika.